Particularități ale jocului didactic în activitățile de sprijin la elevii cu C.E.S

Ionela Dorinela ARDELEAN¹

Abstract

This article focuses on the importance of introducing didactic play in educational instructive activities with students with special education, as the basis for the entire intervention program. The design of the study is based on the comparison of the final results with the initial outcomes after the intervention programme was applied. Research participants are represented by a number of five pupils from the primary cycle, aged between 8 and 10 years, presenting learning disabilities and intellectual disabilities. At the end of the research you can easily find the significant increase in students' performances by improving cognitive processes as a result of the constant usage of didactic play.

Keywords: play, special education, learning disabilities, intellectual disabilities.

Din vasta arie de cuprindere a sintagmei CES s-au vizat în această cercetare, în mod deosebit, categoria elevilor cu dizabilități intelectuale și a celor cu dificultăți de învățare, având în vedere prezența numeroasă a acestora în învățământul de masă.

Lucrarea se bazează pe studii de caz, efectuate asupra unor elevi din categoriile menționate mai sus. În urma introducerii, în activitățile terapeutice și recuperatorii, a unui număr cât mai mare și diversificat de jocuri, s-a constatat o îmbunătățire a diferitelor procese și funcții cognitive, în mod normal sever deficitare la acești copii. Au fost îmbunătățite atenția, memoria, gândirea, limbajul, stima de sine, conștiința propriei valori, nivelul de cooperare și relaționare cu ceilalți; elevii au răspuns cu mai mult interes la problemele lecției. În acest sens se poate aprecia că jocul didactic și alte forme ale jocului reușesc într-o măsură apreciabilă să atragă potențialul biopsihic al elevilor în desfășurarea jocului.

Multe din aceste jocuri au fost aplicate și de cadrele didactice la clasele unde sunt

integrați elevii cu CES, constatându-se o îmbunătățire a nivelului de implicare și participare a acestor elevi în cadrul activităților. Elementele ludice din cadrul jocului didactic permit o destindere a elevului cu CES, care nu mai resimte atât de acut diferențele dintre el și ceilalți, găsindu-și locul cu mai multă ușurință în valul de noțiuni și cunoștințe, de multe ori cu un grad de abstractizare mult peste nivelul său.

Pornind de la particularitățile de dezvoltare ale copilului cu cerințe educative speciale, introducerea permanentă a jocului didactic în activitățile desfășurate în cadrul cabinetului, dar și la clasă (prin colaborarea susținută cu cadrul didactic), cel mai mare câștig ar fi, pe lângă o cât mai eficientă recuperare în plan cognitiv, mai ales o cât mai bună integrare a acestor copii în colectivele din care fac parte.

Caracteristici ale cerințelor educative speciale

”Cerințe/nevoi educative speciale – C.E.S.- este o sintagmă, care se referă la

cerințele în plan educativ ale unor categorii de persoane, cerințe consecutive unor disfuncții sau dizabilități de natură intelectuală, senzorială, psihomotrice, fiziologică sau ca urmare a unor condiții psihoafective, socioeconomice sau de altă natură; aceste cerințe plasează persoana/elevul într-o stare de dificultate în raport cu ceilalți din jur, stare care nu-i permite o existență sau o valorificare în condiții normale a potențialului intelectual și aptitudinal.”(Gherguț, 2007, pag. 18). Elevul cu cerințe educative speciale prezintă o serie de caracteristici, de natură psihică și educațională, aflate într-o continuă schimbare, trecând printr-o multitudine de faze: progres, regres, stagnare, nu neapărat în această ordine. În literatura de specialitate se remarcă anumite aspecte legate de această sintagmă: un copil poate avea cerințe educative speciale doar la anumite materii, pe o anumită perioadă de timp sau, dimpotrivă, nevoile speciale sunt generalizate, pe perioade mari de timp. În cazul copiilor cu dizabilități intelectuale acestea pot fi prezente pe tot parcursul școlar.

O etapă importantă în stabilirea cerințelor educative speciale este cea de evaluare. Importanța acestei etape ține atât de corectitudinea diagnosticării, dar și de faptul că încă din această etapă se pot stabili aspecte importante pentru viitorul plan de intervenție. Precedată de etapa de depistare/ identificare a cazurilor, evaluarea este acțiunea combinată a mai multor specialiști care evaluează copilul sub toate aspectele dezvoltării sale: social, psihologic, educațional și medical. Există o diversitate de metode și instrumente

validate științific pe care specialistul le poate utiliza în evaluarea copilului cu o posibilă deficiență. Pentru a realiza o evaluare judicioasă a punctelor slabe ale unui copil, este necesară utilizarea unor date obținute printr-o varietate de abordări (observații, interviuri, teste, evaluări pe bază de CV) și din mai multe surse (părinți, profesori, specialiști, elevi).” Sintetizarea acestor date este utilă pentru a determina natura nevoilor speciale ale copilului, precum și pentru elaborarea unui program de servicii și a unui plan de intervenții individualizat sau plan educațional individualizat.”(Roșan, Bălaș-Baconschi, 2015, pag.108).

Integrarea elevilor cu cerințe educative speciale în învățământul obișnuit este un obiectiv care poate fi atins prin colaborarea eficientă a tuturor factorilor implicați în proces: elevi, părinți, profesori, specialiști.

O categorie aparte în cadrul cerințelor educative speciale este reprezentată de copiii cu dificultăți de învățare. Prima etapă în prevenirea apariției dificultăților de învățare este cea a structurării prechizițiilor. Prechizițiile asupra cărora țințesc demersurile de evaluare/prevenire sau intervenție sunt (Bodea Hațegan, Talaș 2016):

- orientarea spațio-temporală;
- coordonare motorie;
- procesarea fonologică;
- lateralitatea;
- procesarea vizuală;
- motricitatea generală și fină de la nivelul aparatului fono-articulator;
- schema corporală.

O altă modalitate importantă în prevenirea dificultăților de învățare este

antrenarea procesului de comprehensiune în actul lexic. Comprehensiunea textului poate fi antrenată și facilitată printr-o serie de sarcini (Bălaș-Baconschi, 2013, citată de Bodea Hațegan, Talaș 2016):

- sarcini de dezvoltare a volumului vocabularului prin expunere la texte lecturate de alți cititori, piese de teatru, filme, etc.
- sarcini de definire a cuvintelor necunoscute dintr-un text dat;
- găsirea de sinonime sau antonime pentru cuvinte dintr-un text dat;
- elaborarea unui rezumat al textului;
- întrebări și răspunsuri pe marginea textului;
- sarcini de modificare a titlului, a finalului textului;
- redarea conținutului textului printr-o imagine, desen, figură sugestivă.

La fel de important în prevenirea apariției dificultăților de învățare este și stilul specific de învățare. Fiecare individ are un anumit stil de învățare, de procesare și înțelegere a informațiilor. Profesorul care lucrează cu un elev cu dificultăți de învățare trebuie să cunoască stilul de învățare al acestuia, iar în cazul în care nu este format, să-l ajute pe elev să-și găsească cea mai eficientă modalitate de înțelegere a informațiilor.

Prezentarea generală a conceptului de joc didactic

Jocul este modalitatea prin care copilul se raportează la sine și ceilalți. Odată cu trecerea în mediul școlar activitatea de bază a copilului devine predominant învățarea, de aceea este recomandat ca jocul să conțină elemente de învățare, iar învățarea să conțină elemente de joc.

Deoarece începutul școlarității înseamnă deplasarea treptată a ponderii activității de joc spre învățatură, jocul didactic își justifică existența nu numai ca mod de adaptare a copiilor la activitatea școlară, ci și ca formă de învățare.

După Cerghit (2006) principalele funcții ale jocului sunt:

- funcția de explorare a realității;
- funcția de valorificare a avantajelor dinamicii în grup, a spiritului de cooperare, de participare afectivă și totală în joc angajând atât elevii timizi cât și pe cei mai slabi;
- funcția de întărire a unor calități morale (răbdare, tenacitate, respect pentru alții, stăpânirea de sine, cinstea, autocontrolul).

Jocul didactic are un conținut și o structură bine organizată, subordonate particularităților de vârstă, sarcini didactice, se desfășoară după anumite reguli, și la momentul ales de învățător, sub directă lui supraveghere. Jocul didactic trebuie să devină parte integrantă a lecțiilor, revigorându-l pe elev, combătând monotonia, sporind înțelegerea și atractivitatea orei de curs.

Elevul cu CES poate înțelege mai greu cerințele jocului, din cauza particularităților sale comportamentale, are tendința de a nu respecta regulile impuse de joc. Copilul cu CES poate necesita ajutor pe parcursul desfășurării jocului (acesta îi poate fi oferit de multe ori de un coleg), are nevoie de simplificarea sau adaptarea prin material concret a unor jocuri didactice.

Odată ce sunt îndeplinite aceste condiții, valențele formative ale jocului vor fi constatate cu mai mare ușurință, jocul

devenind o metodă de lucru fundamentală.

În cadrul activităților didactice, jocul trebuie să ducă atât la asimilarea unor noi cunoștințe, la fundamentarea altora, dar el poate fi folosit cu succes și în activitățile de evaluare.

Un aspect important în ceea ce privește utilizarea jocului în activitățile instructiv-educative cu copilul cu cerințe speciale este reprezentat de stimularea cognitivă a acestuia în scopul obținerii unui randament maxim al potențialului său de dezvoltare.

Obiectivele cercetării

1. Identificarea particularităților de dezvoltare a participanților la cercetare, la începutul intrării în programul de sprijin;
2. Aplicarea programului de intervenție cu accent pe activitățile care implică jocul didactic pentru antrenarea și stimularea memoriei, atenției și limbajului, în vederea creșterii performanțelor școlare;
3. Compararea rezultatelor obținute în cele două stadii (începutul și finalul anului școlar) și interpretarea calitativă a acestora.

Ipotezele cercetării

Există o relație între dezvoltarea abilităților morfologice și cele lexicale în contextul utilizării jocului didactic.

Utilizarea jocului didactic prin implementarea unui program de intervenție focalizat pe mai multe arii ale dezvoltării (limbaj, memorie, atenție), conduce la îmbunătățirea performanțelor școlare ale elevilor.

Descrierea lotului de participanți

În cadrul cercetării s-a lucrat cu un număr de cinci elevi, selectați pe baza următoarelor criterii:

- vârsta participanților: 8-10 ani (clasele corespunzătoare primului ciclu de școlaritate);
- diagnosticul acestora: trei elevi prezintă dificultăți de învățare, un elev dizabilitate intelectuală ușoară și un elev tulburare a abilităților școlare instrumentale;
- toți cei cinci elevi au Certificate de Orientare Școlară și Profesională, în baza cărora se lucrează diferențiat și beneficiază de structură de sprijin.

Analiza și interpretarea datelor

Cercetarea a urmărit impactul pozitiv al jocului didactic în dezvoltarea și integrarea elevului cu cerințe educative speciale în învățământul de masă, cu accent pe stimularea capacităților mnezice, antrenarea atenției și dezvoltarea limbajului.

Cercetarea s-a desfășurat în trei etape:

- evaluarea inițială;
- aplicarea programului de intervenție personalizat (PIP) cu accent pe jocul didactic;
- evaluarea finală.

Etapă de evaluare inițială a avut ca obiectiv identificarea particularităților de dezvoltare a participanților la cercetare, la începutul intrării în programul de sprijin. În această etapă au fost aplicate patru teste psihologice standardizate și teste curriculare de evaluare.

Aplicarea programului de intervenție personalizat (PIP), cu accent pe jocul didactic, s-a desfășurat pe tot parcursul anului școlar, în conformitate cu graficul

de lucru stabilit pentru fiecare elev cu CES. În urma aplicării programului de intervenție cu accent pe joc didactic se poate concluziona că nivelul de dezvoltare și integrare a unui copil cu cerințe educative speciale este influențat într-o mare măsură de strategia didactică aplicată de cadrul didactic în colaborare cu alți specialiști care se ocupă de copil și de nivelul expectanțelor față de fiecare copil în parte. Toți participanții la cercetare au evoluat. Evoluția unui copil poate fi ușor de constatat dacă performanțele sale nu sunt comparate cu un etalon, ci cu propriul nivel inițial de dezvoltare. Eficiența programului de intervenție s-a datorat și stabilirii unor obiective apropiate de realitatea intelectuală și motivațională a fiecărui participant la cercetare. Jocurile au fost astfel alese încât să corespundă nevoilor elevilor, obiectivelor stabilite în PIP. Spre deosebire de activitățile didactice de la clasă, unde cadrul didactic utilizează jocul predominant în etapa de captare a atenției sau de obținere a performanței, s-a utilizat jocul în toate etapele unei activități didactice. Dacă aceste activități sunt diverse și prezentate într-o formă atractivă, urmate permanent de etape de evaluare, tot prin joc, interesul elevului se menține constant.

Etapa de evaluare finală a avut ca obiectiv măsurarea cantitativă și calitativă a evoluției elevilor pe aspectele propuse în cercetare. În această etapă, desfășurată la sfârșitul anului școlar, s-au aplicat din nou cele patru teste standardizate, precum și teste curriculare la disciplinele de bază, matematică și comunicare în limba română.

Din graficele prezentate, care reflectă rezultatele obținute de copiii din lotul experimental atât în etapa inițială, cât și în etapa finală a studiului reiese că memoria verbală, atenția concentrată, abilitățile lexico-semantice și comprehensiunea verbală au fost influențate în mod pozitiv prin aplicarea planului de intervenție cu accent pe jocul didactic. Prin rezultatele obținute, introducerea jocului didactic în toate activitățile de învățare și-a dovedit eficacitatea.

Fig 1. Rezultatele comparative pe studii de caz Testul Crichton

Graficul prezentat oferă informații despre evoluția elevilor, de la faza de evaluare inițială, la faza de evaluare finală. Se poate observa cu ușurință evoluția tuturor elevilor sub aspectul dezvoltării limbajului, urmare a antrenării acestora, prin intermediul jocului didactic, în situații diverse de comunicare. În etapa finală, la evaluarea prin intermediul Probei Crichton, se observă dezvoltarea abilităților lexico-semantice, creșterea numărului de termeni cunoscuți și definiți corect.

Fig. 2 Rezultatele comparative pe studii de caz proba PEAMLR

Evoluție se observă și în retestarea participanților la cercetare prin Proba PEAMLR. Se constată creșterea nivelului de comprehensiune verbală la nivel receptiv, cu focalizare pe abilitățile de receptare a categoriilor gramaticale. O parte dintre itemii probei au fost introduși în activitățile remediale, combinându-i cu jocuri de memorie și atenție.

Fig 3. Rezultatele comparative pe studii de caz Testul Rey

Așa după cum se observă din graficul comparativ, participanții la cercetare au

înregistrat progres și în ceea ce privește capacitatea mnezică. Fiecare consemnează evoluția în funcție de starea inițială.

Activitățile remediale desfășurate cu lotul de participanți la cercetare a atras și evoluție în planul creșterii nivelului de concentrare. Având doi participanți, unul cu ADHD și altul cu tulburări de conduită, se consideră o reușită rezultatele acestora la testul Toulouse-Pieron. Creșterea scorurilor sub aspect calitativ denotă o mai bună stabilitate a atenției și dezvoltarea capacității de autocontrol, în condițiile în care toți participanții prezentau atenție instabilă, ușor de distras la factorii perturbatori din mediu și un nivel de concentrare scăzut.

Fig. 4. Rezultatele comparative pe studii de caz Testul Toulouse –Pieron

Analizând rezultatele participanților consemnate în fișele de monitorizare se poate observa că toți participanții au înregistrat progres. Nu există situații de stagnare, iar regresul apare în procente mici. Considerăm că se verifică ipoteza conform căreia, odată stimulate procese cognitive precum atenția, memoria și

limbajul, performanțele elevilor pot crește semnificativ, chiar dacă prin cele cinci studii de caz ipoteza nu poate fi confirmată și datele generalizate în populație. Diferențele între copiii cu tulburare de conduită și cei exclusiv cu tulburare de atenție sunt nesemnificative. Prin faptul nu apar diferențe semnificative între cei cinci participanți putem concluda că succesul programului a depins de adaptarea programei curriculare și a strategiei de lucru. Reușita programului de intervenție rezultă din stabilirea unor obiective în concordanță cu nevoile elevului; acestea trebuie să fie adaptate ca număr la ritmul de lucru al fiecărui elev și să fie continuate de cadrul didactic la clasă și, acolo unde situația permite, chiar în familie.

Fig. 5. Rezultate evoluție CLR

Fig. 6 Rezultate evoluție Matematică

Concluzii

Copilul cu cerințe educative speciale trebuie respectat ca o persoană cu drepturi depline, nimic nu trebuie să-i pună în pericol dezvoltarea. În condițiile orientării acestuia către învățământul de masă, acesta trebuie să beneficieze de adaptarea programei școlare și implicit a metodelor și strategiilor didactice, găsindu-se cele mai adecvate modalități de lucru pentru a-i facilita integrarea în mediul școlar.

Una dintre ipotezele cercetării susține că în cadrul activităților instructiv-educative cu elevii cu cerințe speciale, cele mai sensibile la influențele pozitive ale jocului didactic sunt procesele psihice, care contribuie la formarea și consolidarea competențelor. Aplicarea constantă a jocului didactic ca metodă de predare-învățare-evaluare a condus la stimularea și dezvoltarea memoriei, atenției și limbajului. Dezvoltarea acestor procese cognitive a dus la înțelegerea mai bună și

mai eficientă a materialului de învățat, acest lucru observându-se în creșterea achizițiilor școlare.

În urma analizei comparative a rezultatelor obținute la evaluarea inițială și finală, demersul de cercetare propus a fost confirmat. Copiii au făcut progrese în ceea ce privește dezvoltarea laturii lexicosemantice a limbajului, utilizarea unui vocabular mai bogat este notabilă, exprimarea este mai completă, este evitată conștient exprimarea monosilabică, fiind utilizate frecvent adjective (acestea erau aproape inexistente în faza inițială a programului).

Prezentul studiu are ca limită numărul redus de participanți la cercetare. Se propune ca într-o cercetare viitoare să fie surprinse și influențele altor metode și strategii didactice în activitățile de sprijin cu elevii cu cerințe speciale, în perspectivă putându-se aplica programul de intervenție unui număr cât mai mare de copii.

Analizând rezultatele probelor din etapa postexperimentală, se poate concluziona că programul de introducere a jocului didactic în cadrul activităților remediale și terapeutice pentru elevii cu CES, pe parcursul întregii activități, a avut un rol considerabil în progresul școlar al acestora. Un alt aspect foarte important este acela că activitățile au fost desfășurate cu reală plăcere de către participanții la cercetare și au condus la o adaptare cu succes a acestora la cerințele școlare ale programei adaptate nevoilor specifice fiecărui caz în parte.

Bibliografie

Bodea Hațegan, C. (2014). Probă de evaluare a abilităților morfologice în

limba română. Aplicații psiholingvistice, E-book, Cluj-Napoca: Editura Argonaut.

Bodea Hațegan, C., Talaș, D. (2016). Fluența verbală. Direcții teoretice și aplicații psihopedagogice, Cluj-Napoca: Editura Argonaut.

Cerghit, I. (2006). Metode de învățământ, Iași: Editura Polirom.

Gherguț, A. (2007). Psihopedagogie specială, Iași: Editura Polirom.

Roșan, A. (2015). Psihopedagogie specială. Modele de evaluare și intervenție, Iași: Editura Polirom.

¹ Profesor itinerant CȘEI Satu Mare

Email: stana_dorinela@yahoo.com